

FUZÛLÎ'NİN LEYLÂ VÜ MECNÛN MESNEVİSİNDEKİ KÂNÛNÎ METHİYESİ

İ. Çetin DERDİYOK¹

Makale Bilgisi

Kavramsal Makale

DOI: 10.35379/cusosbil.1034170

Makale Geçmişi:

Geliş 08.12.2021

Düzeltilme 14.12.2021

Kabul 30.12.2021

Anahtar Kelimeler:

Fuzuli,

Kanuni,

Leyla,

Mecnun,

Methiye.

ÖZ

Klasik edebiyatımızda pek çok şair Kanunî Sultan Süleyman'a methiye yazmıştır. Fakat Fuzûlî'nin methiyelerinin özel bir yeri olmuştur. Fuzûlî'nin divanında başta "Gül Kasidesi" olmak üzere Kanunî Sultan Süleymân'a yazılmış kasideler vardır. Bu yazımızın konusu, şairin Leylâ vü Mecnûn mesnevisindeki Kanunî Sultan Süleymân'ı öven "Bu bir tarik ile kesr-i nefsdür ve Mukaddime-i medh-i Padişâh-ı 'asrdur" başlıklı kasidesinin biçim özellikleri ve benzetme sanatına dayalı anlatımının incelenmesidir. 23 beyitlik kasidenin dört beytinde benzetme sanatı tespit edilememiştir. Benzetmeler konularına göre tasnif edildiğinde hak hukuk konularını içeren, yasalarla, kanunlarla ilgili olanların çokluğu dikkati çekmiştir. Ayrıca şah, padişah, sultan; saray, bina; gök, deniz ve dünya ile ilgili benzetmeler de tespit edilmiştir.

IN FUZULI'S MASNEVI OF LEYLA VÜ MAJNUN METHODOLOGICAL EXPRESSION IN THE COURT OF KNOWLEDGE

Article Info

Conceptual Article

DOI: 10.35379/cusosbil.1034170

Article History:

Received 08.12.2021

Revised 14.12.2021

Accepted 30.12.2021

Keywords:

Fuzuli,

Kanuni,

Leyla,

Majnun,

Praise.

ABSTRACT

Many poets in our classical literature wrote eulogy to Suleiman the Magnificent. But Fuzuli's eulogies had a special place. In Fuzûlî's divan, there are eulogies written to Suleiman the Magnificent, especially the "Gül Kasidesi". The subject of this article is the analysis of the morphological features of the poet's eulogy titled "This is a tarik and kesr-i nefsdür and Mukaddime-i medh-i Padişâh-ı 'asrdur", which praises Sultan Süleyman the Magnificent in the masnavi of Leylâ vü Mecnûn. The art of simile could not be detected in the four couplets of the 23 couplet ode. When the similes are classified according to their subjects, the majority of those that include the subjects of right and law, the laws and the laws have attracted attention. In addition, shah, sultan, sultan; palace, building; similes related to sky, sea and earth have also been determined.

¹ Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, cderdiyok@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4055-8941.

Alıntılanmak için/ Cite as: Derdiyok, İ. Ç. (2021), Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevisindeki Kânunî Methiyesi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 30 (3), 275-282.

GİRİŞ

Bu yazıda Fuzûlî'nin Leyla ve Mecnun mesnevisinde yer alan ve mesneviden farklı bir vezinle yazılmış olan Kânûnî Sultân Süleymân methiyesini tanıtmaya çalışacağız. 23 beyitlik kaside nazım şekliyle yazılmış methiye, 26 beyitlik bir mesnevi bölümü arasına sıkıştırılmış gibidir. Ayrıca beyitlerdeki benzetme sanatlarının yoğunluğu dikkati çekecek ölçüdedir. Benzetme sanatlarının anlatımı güçlendirmesi bakımından önemli olduğunu düşünüyoruz.

Fuzûlî'nin Leyla ve Mecnun Mesnevisi, birkaç kez yeni Türk harfleriyle yayımlanmıştır. Bunlardan ilki 1956'da Necmettin Halil Onan tarafından gerçekleştirilmiştir. 1981'de Hüseyin Ayan, dipnotlarda günümüz Türkçesine çevirisini vererek (Pala, 2003, s. 163), 1996 yılında Muhammed Nur Doğan beyitlerin karşısına Türkçelerini yazarak Leyla ve Mecnun'u yayımlamıştır. İlhan Genç de 2005 yılında yayımladığı "Leyla ile Mecnun'un İki Şairi: Fuzûlî ve Sezai Karakoç" adlı kitabında iki eseri karşılaştırmış, bilhassa seçtiği beyitleri açıklayarak iki eseri tanıtmaya çalışmıştır. Ayrıca Kânûnî Methiyesi ve öncesinde yer alan 24 beyitlik mesnevi kısmından söz etmiştir (Genç, 2009, s. 59-61).

Leyla ve Mecnun mesnevinde "Bu kaside Hazret-i Padişâh şânındadır" başlıklı "mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün" kalıbıyla yazılmış 23 beyitlik Kanuni Sultan Süleyman'ı öven bir kaside yer alır. Kasidede nesip ve girizgâh kısmı bulunmamaktadır. Kasidenin 21, 22, 23. beyitleri dua niteliğindedir. Yani kaside 20 beyitlik methiye ve 3 beyitlik dua kısmından oluşmaktadır.

Kasidenin tamamlanmasından sonra dua niteliğinde iki mesnevi beytinin yer aldığı görülür. Methiye 26 beyitlik mesnevi kısmının 24 ve 25. beyitleri arasında bulunur. Bu durum Servet-i Fünûn şairlerinden Cenap Şahabettin ve Tefik Fikret'in farklı vezinlerde yazılmış şiirlerden oluşturduğu kompozisyonları düşündürmektedir. Fahriye ve nesip niteliğindeki mesnevi kısımlarını hacimli olmaları nedeniyle başka bir yazıda incelemeyi düşünüyoruz.

Kaside Metninin İncelemesi

İnceleyeceğimiz Fuzûlî'nin Leyla vü Mecnun mesnevisinde yer alan "Bu kaside Hazret-i Padişâh şânındadır" başlıklı, "mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün" kalıbıyla yazılmış 23 beyitlik kaside, doğrudan Kânûnî Sultan Süleymân'ı öven sözlerle başlar. Övgüler, kasidenin sonuna kadar sürer. 21. beyit şair Fuzûlî'nin adının geçtiği taç beyittir. 21, 22 ve 23. beyitler dua bölümünü oluşturur. Burada padişahın İslâm'ın koruyucusu olduğu belirtilir ve Allah'tan padişahın ikbalinin kalıcı olması dilenir.

Kasidenin içeriğine bakılarak 19 beytinde benzetme sanatlarının sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir. 23 beyitlik kasidenin 1, 7, 8 ve 18. beyitlerinin dışında hemen her beytinde benzetmeye dayalı mecazlı bir anlatım vardır. Bu özellik, şairin anlatımını canlı, etkili ve görünür kılmaktadır. Kaside incelenirken methiye beyitleri, önce vezin ve sözdizimi bakımından değerlendirilmiş, sonra hiçbir sözcük ekleyip çıkarılmadan kurallı bir cümle hâline getirilmiştir. İyi anlaşılmasını sağlamak için beyitler günümüz Türkçesine aktarılmış ve her bir beyte anlam verilmeye gayret edilmiştir. Böylece edebî sanatların, bilhassa benzetme sanatlarının daha açık bir biçimde ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Bu kaside Hazret-i Padişâh şânındadır²

(Padişâh Hazretlerinin Övgüsünde Kaside)

Me fâ 'î lün me fâ 'î lün me fâ 'î lün me fâ 'î lün

1. Zihî kâmil ki 'akl-ı nükte-dân derkinde hayrândur

Vücûd-ı bîmisâli intihâb-ı nev'-i insândur (LM, 374 beyit)

"Zihî kâmil ki 'akl-ı nükte-dân derkinde hayrândur; vücud-ı bîmisâli intihâb-ı nev'-i insândur."

"Bu ne büyük bir olgunluktur ki incelikleri kavrayabilen akıl bile onu anlamakta aciz kalır; onun eşsiz varlığı insanoğlunun içinden seçilmiştir."

² Bu kaside Leyla ve Mecnun baskılarının her birinde farklı sayfalarda yer almaktadır: Necmettin Halil Onan, "Fuzuli Leylâ ile Mecnun" s. 41-44; Hüseyin Ayan, "Fuzûlî Leylâ vü Mecnûn", 5. basım, s. 70-73; Muhammed Nur Doğan, "Fuzûlî Leylâ ve Mecnun", 7. basım, s. 102-106.

Kasidenin hemen ilk beytinde padişah Sultan Süleyman'ın en zeki insanların bile anlamakta güçlük çektiği ve hayran kaldığı olgun bir kişiliği olduğu mübalâğa sanatıyla anlatılır. Ayrıca padişahın bu eşsiz özelliğiyle insanlar arasında seçilmiş olduğu belirtilir.

2. Felek bir dürc anun zât-ı şerîfi gevher-i yektâ
Cihân bir cism anun hükm-i revânî fi'l-mesel cândur

“Felek bir dürc, anun zât-ı şerîfi gevher-i yektâ; cihân bir cism, anun hükm-i revânî fi'l-mesel cândur.”

“Felek bir kutu, onun şerefli kişiliği benzersiz bir mücevherdir; bütün dünya kuru bir beden, onun yürürlükte olan yasaları insanı yaşatan can gibidir.”

Beytin birinci mısrasında gök bir kutuya, padişahın şerefli kişiliği de eşsiz bir inciye; ikinci mısrada ise dünya bir insanın bedenine, padişahın uygulanan emir ve yasaları bu bedene hayat veren ruha teşbih ediliyor.

3. Tarîk-i tâ'ati hem mezhebe hem millete nâfi'
Hilâf-ı meşrebi hem devlete hem dîne noksândur

“Tarîk-i tâ'ati hem mezhebe hem millete nâfi'; hilâf-ı meşrebi hem devlete hem dîne noksândur.”

“Onun tuttuğu yol, hem dinin hem milletin yararınadır; ona aykırı hareket ise hem devletin hem dinin aleyhinedir.”

Beyitte “Tarîk-i tâ'at, mezhep, dîn” gibi dinî ve “millet, devlet” gibi devletle ilgili terimler dikkati çeker. Padişahın uyguladığı yasalar, bir yola benzetilerek din ve mezhep kurallarına uygunluğu vurgulanır. Bu yasalara uymanın dine ve devlete faydalı, aksinin zararlı olduğu belirtilir.

4. İki kısım eylemiş küfr ile îmân yeddi iklimi
Anun hükmindedür ba'zı vü ba'zı kâfiristândur

“Küfr ile îmân, yeddi iklimi iki kısım eylemiş; ba'zı anun hükmindedür vü ba'zı kâfiristândur.”

“Hristiyan ve Müslümanlar dünyayı iki kısma ayırmış; bir kısmı onun emri altında olan Müslümanlardır, diğerleri ise Hristiyan ülkeleridir.”

“Yedi iklim” ile dünya, “küfr” ile Müslüman olmayanlar, “îmân” ile Müslüman toplumları kastedilerek beyitte mecazlar yapılmıştır. Ayrıca ikinci mısrada bu toplumların Sultan Süleyman'ın hükmü altında bulunduğu ifade edilmiştir.

5. Esâs-ı hükmidür ma'nîde bir sedd-i Sikender kim
Anun Ye'cûcdur bir yanı vü bir yanı insândur

“Esâs-ı hükmi, ma'nîde bir sedd-i Sikender'dür kim anun bir yanı Ye'cûc'dur vü bir yanı insândur.”

“Manâda onun yasalarının temeli, insanlara zararlı Ye'cûc kavmini insandan ayıran İskender'in setti gibidir.”

Ye'cûc ve Me'cûc Kur'ân'da Kehf suresinin 94. âyetinde³ ve Enbiyâ suresinin 96. âyetinde⁴ adları geçen insanlara zararlı, fesat çıkarıcı kavimlerdir. Beyitte padişahın yasaları, insanları Ye'cûc kavminden koruyan Sedd-i İskender'e benzetilmiş, Kânûnî Sultân Süleymân'ın kanunlarının önemi vurgulanmıştır.

6. Binâ-yı kadrîdür ma'nîde bir 'âlî 'imâret kim
Mukarnes tâk-i gerdûn ol 'imâretten bir eyvândur

“Ma'nîde binâ-yı kadri bir 'âlî 'imâretdür kim mukarnes tâk-i gerdûn ol 'imâretten bir eyvândur.”

“Manâda onun değeri, ulu bir yapı gibidir ki bütün gökyüzü o yapının bir göz eyvanı kadardır.”

Padişahın büyüklüğü beyitte ulu bir yapıya benzetilerek anlatılmıştır. Bütün gökyüzü, padişahın ululuğunu gösteren yapının bir eyvanı kadardır. Tek eyvanı gök kadar büyük olan bir yapıyı hayal etmek neredeyse

³ Kur'ân, Sûre XVIII, Kehf, âyet 94. “Dediler ki “Ey Zülkarneyn! Gerçekten Ye'cûc ve Me'cûc tâifesi, bu yerde fesad çıkarıyor. Sana harç ve masrafını versek de, bizimle onların arasına sed yapsan olmaz mı?” Ayıntabi Mehmed Efendi, Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Yüce Meâli (Baskıya hazırlayan İsmail Kurt), Huzur Yayınevi, İstanbul (Tarihsiz), s. 302.

⁴ Kur'ân, Sûre XXI, Enbiyâ, âyet 96. “Nihâyet Yecûc ve Mecûc seddi açılır. Halk, Ye'cûc ve Me'cûc, her yüksek yerden akın ederek inerler.” Ayıntabi Mehmed Efendi, Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Yüce Meâli (Baskıya hazırlayan İsmail Kurt), Huzur Yayınevi, İstanbul (Tarihsiz), s. 329.

mümkün değildir. Beyitteki mübalağalı anlatım oldukça dikkat çekicidir. Hayal gücünü zorlayan bu mübalağaya gulüvv denilebilir.

7. Muzaffer dâ'imâ Sultân Süleymân Hân-ı 'âdil-dil
Ki her kim tâbi'-i fermânı olmaz nâ-müselmândur

“Dâ'imâ muzaffer Sultân Süleymân Hân-ı 'âdil-dil ki her kim tâbi'-i fermânı olmaz nâ-müselmândur.”

“Savaşlarda daima üstün gelen adaletli Sultan Süleyman Han'ın emrine uymayanlar Müslüman olmayanlardır.”

Beyitte memdühun adı geçmektedir. Padişah Sultan Süleyman, savaşlardaki daimî başarısı ve adaleti anılarak övülmektedir. Ayrıca İslâm dinine uygun yasalar yapmış, kurallar koymuştur. Hatta “her kim tâbi'-i fermânı olmaz nâ-müselmândur” sözlerinden bu yasaların Hristiyan ve diğer din mensuplarının inançlarına uymadığı anlaşılıyor.

8. Cihân-gîrî ki gün tek mülk teshîrine 'azm etse
Muhakkar cilvegâhı 'arsa-i İrân u Tûrân'dur

“Cihân-gîrî ki gün tek mülk teshîrine 'azm etse, muhakkar cilvegâhı 'arsa-i İrân ü Tûrân'dur.”

“Öyle bir cihangir ki ülkeler fethetmek için güneş gibi sefere çıksa gideceği en küçük yer İrân ve Turan'dır.”

Cihângîr, “Ülkeler fetheden, yeni yurtlar bulup ele geçiren, fâtihtir” anlamlarına gelir. Arapça bir sözcük olan teshîr, “Bir yeri zorla ele geçirme” anlamındadır. Şair, beyitte sultanın fethedeceği en küçük yerin İrân ve Turan olduğunu söylüyor. Oysa İrân ve Turan Asya kıtasının önemli bir bölümünü oluşturur; aslında büyük ülkelerdir. Fuzûlî, 6. beyitte olduğu gibi burada da aşırı mübalağa yapıyor denilebilir. Fethedilen en küçük yer İrân ve Turan olursa daha büyük yerleri bir düşünmek gerekir. Şair, sultanın gücünü mübalağayla yansıtıyor.

9. Sahî-tab' u mürüvvet-pîşedür kim bahr-ı eltâfi
Temevvüc kılrsa mevci fakr bünyâdına tûfândur

“Sahî-tab' u mürüvvet-pîşedür kim bahr-ı eltâfi temevvüc kılrsa mevci, fakr bünyâdına tûfândur.”

“Yiğit ve eli açıktır; denize benzeyen ihsanı bağıışı, dalgalansa yoksulluk binasını temelinden yıkan bir tufan olur.”

Arapça “Sehâ”dan türetilmiş Sehi’ “Cömerd, sehâvetli, semâhatli, eli açık, vergili” anlamındadır. (Ş. Sâmî, 1998, s. 712) “Tabiat, huy” anlamındaki (Özön, 1973, s. 693), Tab' sözcüğüyle oluşturulan Sahî-tab' sözcüğü de “Cömert, eli açık” anlamında kullanılır. Mürüvvet sözcüğü de Arapça “Yiğitlik, mertlik, insanlık” anlamına gelir (Özön, 1973, s. 522). Şair, beyitte padişahın cömertliğini ve yiğitliğini, yoksulluk binasını kökünden söküp götüren deniz dalgasına benzeterek över. Beyitte yoksulluk bir binaya, padişahın cömertliği de denizde meydana gelen dev dalgalara teşbih edilmiştir.

10. Kemîne kimseye kemter 'atâsı hâsıl-ı deryâ
Muhakkar meclise bezl-i hakîri behre-i kândur

“Kemîne kimseye kemter 'atâsı hâsıl-ı deryâ, muhakkar meclise bezl-i hakîri behre-i kândur.”

“Yoksul birisine verdiği en küçük şeyin denizin verdiği kadar; yoksul bir topluluğa verdiği en küçük şeyin ise maden ocağının verdiği kadardır” şeklinde günümüz Türkçesine çevrilebilecek bu beyitte, padişahın cömertliği anlatılır. Hatta “deniz kadar, maden kadar” denilerek mübalağalı anlatım tercih edilir. Aynı zamanda padişahın “verdiği en küçük şey denizin verdiği kadar; yoksul bir topluluğa verdiği en küçük şeyin maden ocağının verdiği kadar” olduğunu anlatan sözlerde tezat sanatı da dikkati çeker.

11. Vücûd-ı pâkile Hak rahmetidür 'âleme nâzil
İtâ'at ehline gösterdiği 'adl ile ihsândur

“Vücûd-ı pâkile 'âleme nâzil Hak rahmetidür; itâ'at ehline gösterdiği 'adl ile ihsândur.”

“O, temiz varlığıyla Tanrı'nın dünyaya inmiş bir rahmetidir; yasalara uygun davrananlara daima iyilik ve adaletle davranır.” Beyitte padişahın temiz varlığı, acıyan ve esirgeyen Tanrı'nın yeryüzüne inmiş rahmetine benzetilir. Padişah da merhameti ve koruyuculuğuyla yasalara saygılı olanlara iyilikle ve adaletle davranmaktadır.

12. Süleymân bârgâhıdır yakîn heybetlü dergâhı
Kim anda dîvler tâbi' perîler bende-fermândur

“Yakîn heybetlü dergâhı Süleymân bârgâhıdır kim anda dîvler tâbi’ perîler bende-fermândur.”

“İyi bilinen görkemli sarayı, Hz. Süleyman’ın sarayı gibidir; devler ve periler onun hizmetkârlarıdır.” Burada Sultan Süleyman’ın sarayı, Hz. Süleyman’ın sarayına benzetilmiştir. Hz. Süleyman’ın sarayında nasıl devler ve periler kul köle olmuşlarsa Sultan Süleyman’ın sarayında da şeytana benzeyen insanlar, periye benzeyen güzeller hizmet etmektedirler. Beyitte Sultan Süleyman ve sarayı, Hz. Süleyman ve sarayına; Sultan Süleyman’ın sarayındaki hizmetkârlar Hz. Süleyman’ın sarayındaki devler ve perilere teşbih edilmiştir.

**13. Mu’azzam leşkeridür bir bulut kim düşmene andan
Firengîler sadâsı ra’d toplar daşı bârândur**

“Mu’azzam leşkeri bir buluttur kim andan düşmene Firengîler sadâsı ra’d, toplar daşı bârândur.”

“Onun muhteşem ordusu bulut gibidir; ordu geldiğinde Frengî topların sesi gök gürültüsü gibi yükselir; ordunun topları ise düşmanın üzerine taş yağdırır.”

Beyitteki “Mu’azzam leşkeri bir buluttur” ifadesinde Sultan Süleyman’ın ordusu bir buluta; ordunun Frengî tarzı toplarından çıkan ses gök gürültüsü ve yıldırıma, toplarla atılan taş ve güller de yağmura benzetilir. “Firengîler sadâsı” sözü farklı yayınlarda; “Frengistanlıların sadası” (Ayan, 1981, s. 66), ve “Öyle ki; kafirlerin feryat ve figanları, (ondan kopan) gök gürültüsü” (Doğan, 2000, s. 85) şeklinde çevrilmiştir. Yani Frengîler, “Avrupalılar” olarak düşünülmüştür. “Firengîler sadâsı ra’d” ifadesinde “Frengî” sözcüğünün “Frenk tarzında yapılmış, savaşta düşmana taş ve güle atan bir çeşit top” olduğunu düşünüyoruz. Çünkü “ra’d” Arapça bir sözcük olup “Gök gürültüsü” için kullanılır (Özön, 1973, s. 604). Nitekim “Mahremî’nin Belgrad Fethine Kasidesi ya da Kanuni Methiyesi” adlı çalışmada top çeşitleri sayılırken “Frengî Top” adı da geçmektedir (Karavelioğlu, 2021, s. 219).

**14. Semendi seğridende lâmi’ olmuş ahter-i sâkıb
Sipâhı deprenende mevce gelmiş bahr-ı ‘ummândur**

“Semendi seğridende ahter-i sâkıb lâmi’ olmuş; sipâhı deprenende mevce gelmiş bahr-ı ‘ummândur.”

“Onun atı, koşmaya başladığında karanlığı delip geçen yıldız gibi parıldar; ordusu hareket ettiğinde coşkun bir deniz gibi dalgalanır.” “Semendi seğridende” ibaresi “atı koşmaya başladığında” anlamında kullanılmıştır. Padişahın atı, karanlığı delip geçen parlak bir yıldız; “deprenen” yani hareket eden ordusu da dalgalanan denize benzetilmiştir. “Mevce gelmek” dalgalanmak anlamındadır. Ayrıca beyitte karşılıklı olarak yer alan “semend-sipah, seğridende-deprenende, lâmi’ olmuş-mevce gelmiş, ahter-i sâkıb-bahr-ı ‘ummân” sözcükleri, leff ü neşr-i mürettep sanatını oluşturmaktadır.

**15. Seferde çekmek için haşmet ü ikbâl esbâbın
Araba ‘arş levhi ordusu gerdûn-ı gerdândur**

“Seferde haşmet ü ikbâl esbâbın çekmek için ‘arş levhî, araba; ordusu, gerdûn-ı gerdândur.”

“Seferde çıktığında arş levhası, levh-i mahfûz, yani alın yazısı onun görkemli araç ve gereçlerini çekmek için bir araba, ordusu da felek, yani dönen gökyüzü olur.” Kanunî, savaş için yola çıktığında levh-i mahfûz, onun savaş araçlarını çeken bir araba; ordusu da felek olur. Levh-i mahfuz, arabaya, ordu feleğe teşbih edilmiştir. Klâsik şiirimizde “Kehkeşân (Samanyolu)ın kervana benzetildiği görülür (Mütercim Âsım, 2000, s. 413). Araba sözüyle Kehkeşân da kastedilmiş olabilir.

**16. Zamânında yetüp cem’iyyet-i esbâba ‘ârifler
Olup derhem hemîn mahbûblar zülfi perîşândur**

“Zamânında ‘ârifler cem’iyyet-i esbâba yetüp, mahbûblar zülfi derhem olup hemîn perîşândur.”

“Onun devrinde ârifler (gönül ehli kimseler), vahdet-i vücud yolunda bir araya gelmişlerdir; bu nedenle güzeller, ıstıraba düşmüş, saçları başları perişan olmuştur.”

Günümüzde “Topluluk, toplum” anlamında kullanılan Arapça Cem’den türemiş Cem’iyyet sözcüğü, Tarifat’ta “Allah teâlâ’ya yönelmekte istek ve çabaların bir araya toplanması, Allah’tan başkasını bırakıp sâdece Allah ile meşgul olunmasıdır.” şeklinde tanımlanmıştır (Cürcânî, 1997, s. 77). Arapça “esbâb” sözcüğü de sebebin çoğuludur. Cem’iyyet-i esbâb, “Her şeyin bir arada olması, varlığın birliği” gibi bir anlamı belirtir. Tasavvuf düşüncesindeki vahdet-i vücud teorisini hatırlatır. Beyitte “ârif” sözüyle Allah yolunda olan dervişler, sâlikler düşünülebilir. Ârifler, Tanrı aşkıyla O’na ulaşmak için bir araya gelmişler, birlik olmuşlardır. Farsça bir sözcük olan “derhem”, “İncinme; yüz buruşturma” anlamındadır (Özön, 1973, s. 142). Beyitte güzellerin saç

kesreti, yani Tanrı'dan gayrı olan şeyleri bildirir. Güzeller, âriflerin ilâhî sevgiliye gönül vermeleri nedeniyle saçları gibi perişan olup ayrılığa düşmüşlerdir. Bu nedenle üzgün ve ıstırap içindedirler. Âriflerin bir araya geldiği, güzellerin saç gibi dağıldığı söylenerek tezat sanatı yapılmıştır.

17. Halâyık subh-tek handân olup mihr-i cemâlinden

Dil-i sûzân ile devrinde ancak şem' giryândur

“Halâyık, mihr-i cemâlinden subh-tek handân olup devrinde dil-i sûzân ile ancak şem' giryândur.”

“Yaratılmışlar, onun güneşe benzeyen güzel yüzünün etkisiyle sabah aydınlığı gibi gülüp mutlu olmuşlardır; onun devrinde yanmış kalbiyle ağlayan sadece mumdur.” Beyitte Sultan Süleyman devrinde, bütün yaratılmışların mutlu olduğu, ağlayan, üzülen bir kimse olmadığı, ağlayan biri varsa onun, yanıp eriyen mum olabileceği belirtilir. Mum, ağlama yönüyle insana benzetilmiş, fakat kendisine benzetilen insan belirtilmediği için kapalı istiare sanatı yapılmıştır. Aynı zamanda istiareyle birlikte teşhis sanatı vardır. Beyitte Kanunî Sultan Süleyman devrinde ağlayan bir kimse olmadığı, haksızlığa uğrayan kimsenin bulunmadığı söylenerek adaletin hüküm sürdüğü bir devir olduğu anlatılır.

18. Havâdisden mizâc-ı mülk tağyirine imkân yoh

Kemâl-i 'adl ile tâ mülke Osmânoğlu sultândur

“Havâdisden mizâc-ı mülk tağyirine imkân yoh; tâ mülke kemâl-i 'adl ile Osmânoğlu sultândur.”

“Osmanoğulları, mükemmel adaletiyle ülkeyi yönettiği sürece ortaya çıkan olaylardan ülkenin yapısının bozulması mümkün değildir.” Arapça Havâdis, “hâdis” sözcüğünün çoğul şeklidir. “Haberler, olaylar” anlamına gelir (Parlatır, 2011, s. 600). Kanunî devrinde pek çok siyasî olay yaşanmıştır. Hatta Sultan Süleyman devletin devamı için kendi çocuklarının idam fermanını vermiştir. Bu derece adaletli olunca devletin devam edeceğine olan güven tamdır.

19. Bihamdillah bugün havf u hatâdan şer' nâmûsın

Bulup tevfik-i nusret sahlayan Sultân Süleymân'dur

“Bihamdillah, tevfik-i nusret bulup bugün şer' nâmûsın havf u hatâdan sahlayan Sultân Süleymân'dur.”

“Tanrıya şükürler olsun. Bugün Tanrı'nın yardımını bulup, korku ve yanlışlardan dinin şerefini koruyan Sultan Süleyman'dır.” Arapça bir sözcük olan Nusret, “Yardım, avn, muavenet, muzaheret; Allah yardımı; zafer, başarı, üstünlük” anlamlarındadır (Parlatır, 2011, s. 1306). Arapça “vefk” sözcüğünden türemiş “Tevfik” de “Uydurma, muvafık bulma, mutabık görme; Allah'ın yardımına kavuşma” anlamlarını kapsar (Parlatır, 2011, s. 1714). “Tevfik-i Nusret” “Tanrı'nın yardımı” anlamında kullanılmıştır. “Sahlayan” sözcüğü ise Eski Anadolu Türkçesinde de rastlanan “Saklayan” sözcüğüdür (Dilçin, 1983, s. 177). Arapça Şer' sözcüğü “Allah'ın emri doğrultusunda dinî inançlara göre belirlenmiş kurallar, İlâhî kanun” anlamlarındadır (Parlatır, 2011, s. 1571). Kanun yapmakla bilindiği hâlde daha çok kanunlara uygun davrandığı, kararlarında mutlaka şeyhülislamın fetvalarına uymasıyla tanınan Sultan Süleyman “Kânûnî” sıfatıyla anılmıştır. Beyitten padişahın yüksek bir adalet duygusuna sahip olduğu, kimseye haksızlık yapmak istemediği, yasaların değerini, hükmünü koruduğu anlaşılır. Namus, onur, şeref daha çok insanlar için kullanılır. Beyitte “şer'in namusu” sözüyle şer'in insana benzetildiği görülür. Kendisine benzetilen öge insan, beyitte anılmadığı için kapalı istiare sanatı yapılmıştır.

20. Nişân-ı feyzidür ol nusret ü ikbâl kim hâlâ

Ne yan kim 'azm kılsa reh-beri te'yîd-i Yezdândur

“Ol nusret ü ikbâl, nişân-ı feyzidür kim hâlâ ne yan kim 'azm kılsa, reh-beri te'yîd-i Yezdân'dur.”

“Onun zaferi ve yüksek makamı bereketin işaretidir; şu anda bile nereye gitse Tanrı'nın emirleri onun kılavuzudur.”

“Te'yîd” Arapça “Kuvvetlendirme, sağlamlaştırma” anlamında bir sözcüktür (Parlatır, 2011, s. 1717). “Yezdân”, Farsça “Allah” ve “Zerdüş inancında hayır ilâhî” anlamlarındadır (Parlatır, 2011, s. 1836). Dilimizde bilhassa eski metinlerde bu beyitte olduğu gibi “Allah, Tanrı” anlamında kullanılır. “Te'yîd-i Yezdân” terkibi de “Tanrı'nın kabul ettiği, onay veya izin verdiği” anlamına gelir. Beyitte Kanunî Sultan Süleyman'ın Tanrı'nın izni olmayan hiçbir şeyi yapmadığı vurgulanır. Sultan Süleyman'a Kanunî denmesinin asıl nedeni de kanunlara sıkı sıkıya uymasıdır. “Şair bu durumu “reh-beri te'yîd-i Yezdân'dur” ifadesiyle açık bir biçimde belirtir. Tanrı'nın izninin bir rehber, kılavuza benzetilmesiyle teşhis ve kapalı istiare sanatı yapılmıştır. “Ol nusret ü ikbâl, nişân-ı feyzidür” ifadesinde de padişahın zaferi ve yüksek makamı, bolluk ve bereket sembolü olarak görülür.

**21. Dil ü cândan Fuzûlî ‘izz ü ikbâline ol şâhun
Rızâ-yı Hakk için dâim duâ-gûy u senâ-hândur⁵**

“Fuzûlî, ol şâhun ‘izz ü ikbâline dil ü cândan rızâ-yı Hakk için dâim duâ-gûy u senâ-hândur.”

“Fuzûlî, o padişahın mevki ve makamının yücelmesi için Tanrı rızasına gönülden duacıdır.”

Kasidenin şairi Fuzûlî’nin mahlasının geçtiği bu beyit, taç beyittir. Kasidenin dua bölümü de bu beyitle başlamaktadır. Fuzûlî, burada övgüyü hak eden padişahın ikbali için gönülden duacı olduğunu belirtir. Beytin “Rızâ-yı Hakk için dâim duâ-gûy u senâ-hândur” şeklindeki ikinci dizesinden kasidenin dua kısmına geçildiği açıkça görülür.

**22. Çü oldur hâmi-i İslâm vâcibdür anun medhi
Ne kim medhinden özge söz demiş andan peşimândur**

“Çü hâmi-i İslâm oldur; anun medhi vâcibdür; medhinden özge ne kim söz demiş, andan peşimândur.”

“Çünkü o İslâm dininin koruyucusudur; dinî kurallara göre de onun övmek vaciptir, gereklidir; Fuzûlî, onun övgüsünden başka sözler söylediğinde hep pişman olmuştur.”

Arapça “vucûb”dan türemiş vâcib sözcüğünün anlamı “Bırakılması caiz ve mümkün olmayan, yapılması gerekli olan, dince yapılması gerekli olan, farzdan sonra gelen emir derecesi”dir (Özön, 1979, s. 884). Padişahın İslâm dininin hâmisî, koruyucusu olduğu belirtildikten sonra onu övmenin vacip olduğu vurgulanır. Ona övgü sözü düzmeyenlerin üzüldükleri, pişman oldukları anlatılır. Padişah, İslam dinini koruyan bir muhafıza benzetilmiştir.

**23. İlahî bâki olsun dâ’im insân-perver ikbâli
Cihân-ı fâni içre tâ binâ-yı nev’-i insândur (LM 396 beyit)**

“İlahî! İnsân-perver ikbâli dâ’im bâkî olsun; cihân-ı fâni içre tâ binâ-yı nev’-i insândur.”

“Tanrım! İnsanoğlunun soyu fâni dünyada var oldukça, padişahın insanı yaşatan devleti ebedî olsun.”

Şair, kasideyi padişaha dua ederek bitirir. Gelip geçici dünyada insanoğlu var olduğu sürece onun yüce makamının, devletinin sonsuza dek sürmesini Tanrı’dan diler. Şairin sözleri, padişahın hakikaten insanlara yararlı işler yapan biri olduğunu düşündürür. İkbâl, padişahın parlak, yüce makamı için kullanılmıştır. Onun ikbali, insanı beslemekte ve yaşatmaktadır. İkbâl, insanı besleyen, yaşatan bir ebeveyne benzetilmiştir. Yine “binâ-yı nev’-i insân” terkihiyle insanoğlu bir yapıya teşbih edilerek anlatılmıştır.

SONUÇ

İncelememize konu olan Fuzûlî’nin Leylâ vü Mecnûn mesnevisindeki Kanûnî Sultan Süleymân’ı öven “Bu bir tarîk ile kesr-i nefsdür ve Mukaddime-i medh-i Padişâh-ı ‘asrdur” başlıklı kaside, doğrudan doğruya övgüyle başlayıp duayla sona eren 23 beyitlik bir methiyedir. Methiyenin klasik kasidelerden farklı biçim özellikleri ve teşbihe dayalı mecazlı anlatımı hem Türk dilinin hem de şair Fuzûlî’nin anlatım gücünü gösteren bir belge niteliğindedir. Musarra bir beyitle başlayan ve 20 beyit süren methiye, dua niteliğindeki 3 beyitle tamamlanmıştır. Kasidenin içerik açısından en çok dikkati çeken yönü 19 beytinde tespit edilen teşbih sanatlarıdır. Kasidede görülen teşbihler tasnif edildiğinde hak hukuk konularıyla ilgili benzetmelerin yoğunluğu dikkati çeker. Kanun ve yasalarla ilgili benzetmeler 2, 3, 5, 11, 19 ve 20. beyitlerde yer almaktadır. 6, 12 ve 20. beyitlerde şah, padişah, sultan; 6, 9 ve 12. beyitlerde saray ve bina; 13, 14, 15. beyitlerde ordu ile ilgili teşbihler bulunmaktadır. Ayrıca kalan beyitlerde gök, deniz ve dünya ile ilgili teşbihlere de rastlanmaktadır. Şair kasidesinde benzetme sanatlarına dayalı mecazlı bir anlatım yolu izleyerek şiirin daha canlı ve etkili olmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak, 23 beyitlik Kanûnî Sultan Süleyman Methiyesi, Kanûnî’nin yaşadığı devir ve kendisi hakkında pek çok bilgiyi bugüne ulaştırmakla beraber, şair Fuzûlî’nin Türkçe söz kalıpları ve bilhassa benzetme sanatına dayalı mecazlı anlatımı aracılığıyla Türk dilinin somut bir anıtı olmuştur denilebilir.

KAYNAKLAR

Ayan, H. (1981). *Leylâ vü Mecnûn*. Dergâh Yayınları.

⁵ Muhammed Nur Doğan yayınında “serâ-hândur” şeklindedir.

- Cürcânî, (1997). *Tarifât, Arapça Türkçe Terimler sözlüğü*. Tercüme ve Şerh eden: Arif Erkan), Bahar Yayınları, İstanbul.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni tarama sözlüğü*. TDK Yayınları.
- Dilçin, C. (1992). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. 2. bs. TDK Yayınları.
- Doğan, MN (2000). *Fuzulî. Leylâ ve Mecnun (metin, düzyazıya çeviri, notlar ve açıklamalar)*. YKY.
- Genç, İ. (2009). *Leyla ile Mecnun'un iki şairi Fuzûlî ve Sezai Karakoç*. Şule Yayınları (3. bs.).
- Karavelioğlu, MA (2921). *Mahremî'nin Belgrad Fethine Kasidesi ya da Kanuni Methiyesi*. DBY Yayınları.
- Mütercim Âsım Ef. (2000, s. 413), Burhân-ı Katı. TDK Yayınları.
- Onan, NH (1956). *Fuzuli Leyla ile Mecnun*. Maarif Basımevi.
- Özön, MN (1973). *Büyük Osmanlıca Türkçe sözlük*. İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 5. Baskı.
- Özön, MN (1979). *Büyük Osmanlıca Türkçe sözlük*. İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 6. Baskı.
- Pala, İ. (2003). Leylâ ve Mecnûn. *İslâm ansiklopedisi* [C. XXVII, s. 162-164]. TDV.
- Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Yargı Yayınları.
- Sâmi, Ş. (1998), Kâmûs-ı Türkî. Alfa Yayınları.